

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Сумська філія

Кафедра соціально-економічних дисциплін

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

**з навчальної дисципліни «Страхування»
обов'язкових компонент
освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти**

081 Право (право)

за темою — «ОСОБИСТЕ СТРАХУВАННЯ»

Суми 2024

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 14.08.2024 № 8

СХВАЛЕНО

Вченою радою Сумської філії
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 08.07.2024 № 8

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та
соціально-економічних дисциплін
Протокол від 13.08.2024 № 7

Розглянуто на засіданні кафедри соціально-економічних дисциплін
Протокол від 25.06.2024 № 23

Розробник:

Доцент кафедри соціально-економічних дисциплін Сумської філії ХНУВС,
кандидат економічних наук, доцент Виганяйло С.М.

Рецензенти:

1. Доцент кафедри юридичних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат педагогічних наук, доцент Савицька М.Є.
2. Доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування Сумського національного аграрного університету, кандидат економічних наук, доцент Самошкіна І.Д.

План лекції

1. Страхування життя та його основні види.
2. Страхування ренти та пенсій.
3. Страхування від нещасних випадків.
4. Медичне страхування.

Рекомендована література

Нормативна література

1. Про страхування : Закон України від 07.03.96 р. № 86/96-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-вр/>.
2. Про страхування : Закон України від 18.11.2021 р. № 1909-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text>.
3. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
4. Податковий кодекс України від 02.12.2010р. № 2755-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
6. Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів : Закон України від 01.07.2004 р. № 1961-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1961-15>.
7. Про затвердження Положення про обов'язкове особисте страхування від нещасних випадків на транспорті: Постанова КМУ від 14.08.1996 р. № 959. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-96-%D0%BF>.
8. Про затвердження Порядку та правил обов'язкового страхування відповідальності власників собак за шкоду, що може бути заподіяною третім особам : Постанова КМУ від 09.09.2002 р. № 944. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/944-2002-%D0%BF>.
9. Про затвердження Порядку та правил проведення обов'язкового

страхування цивільної відповідальності громадян України, що мають у власності чи іншому законному володінні зброю, за шкоду, яка може бути заподіяною третій особі або її майну внаслідок володіння, зберігання чи використання цієї зброї : Постанова КМУ від 29.03.2002 р. № 402. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/402-2002-%D0%BF#Text>.

10. Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою : Закон України від 02.09.2012 р. № 4391-17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4391-17#Text>.

11. Про затвердження порядку та правил проведення обов'язкового страхування тварин на випадок загибелі, знищення, вимушеного забою, від хвороб, стихійних лих та нещасних випадків : Постанова КМУ від 23.04.2003 р. № 590. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/590-2003-%D0%BF#Text>.

12. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : Закон України від 12.07.2001 р. № 2664-III. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>.

13. Про господарські товариства : Закон України від 19.09.1991 року № 1576-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12>.

Основна

1. Сосновська О.О. Страхування: навчальний посібник. К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2021. 328 с. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/39294/1/O_Sosnovska_NP_Strahovanie_2021_FITU.pdf.

2. Організаційно-правове забезпечення страхової діяльності в Україні: навч.-метод. посібник [Електронний ресурс] / [Є.О. Харитонов, О.І. Сафончик, О.С. Адамова та ін.]. Одеса : Фенікс, 2020. 121 с. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/12593/%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D0%BF%D0%BE%D1%81%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%85%D0%BE%D0%B2%D0%B5_%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE_%D0%BD%D0%B0_%D1%81%D0%B0%D0%B9%D1

[%82.pdf?sequence=1&isAllowed=y.](#)

3. Журавка О.С., Бухтіарова А.Г., Пахненко О.М. Страхування: навчальний посібник. Суми: Сумський державний університет, 2020. 350 с. URL: [https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/76863/1/](https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/76863/1/Zhuravka_strakhuvannia.pdf;jsessionid=1FBB7510CDB1A0132B055A5271B7E0A4)

[Zhuravka_strakhuvannia.pdf;jsessionid=1FBB7510CDB1A0132B055A5271B7E0A4](#)

4. Говорушко Т.А., Стецюк В.М. Страхування: навч. посіб.: Львів: «Магнолія 2006», 2014. 328 с. URL: <http://posek.km.ua/biblioteka/%D0%A1/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%85%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%93%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%80%D1%83%D1%88%D0%BA%D0%BE%20%D0%A2.%D0%90..pdf>.

5. Сокиринська І.Г., Журавльова Т.О., Аберніхіна І.Г. Страхувальний менеджмент: навчальний посібник. Дніпропетровськ: Пороги, 2016. 300 с. URL: http://195.24.133.161/file/sokirinska_strahoviy_menedzhment.pdf.

6. Горбач Л.М., Кадебська Е.В. Страхування: підручник. К.: Кондор-Видавництво, 2016. 544 с.

7. Пацурія Н.Б., Войцеховська І.М., Головачова А.С. Правове регулювання у сфері страхування та перестрахування: проблеми теорії і практики : монографія, К. : Видавництво Ліра-К, 2017. 256 с. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/22963/1/N_Patsuriia_I_Voitsekhovska_N_Golovachova_FPMV.pdf.

8. Правове регулювання страхової діяльності : навч. посіб. / О. П. Гетманець, О. М. Шуміло, Т. В. Колеснік та ін. ; за ред. О. П. Гетманець, О. М. Шуміла. 2-ге вид., із змінами. Х. : Право, 2014. 400 с. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/284>.

Додаткова

9. Аберніхіна І.Г., Сокиринська І.Г. Фінанси страхових організацій : навчальний посібник. Дніпро: Пороги, 2019. 198 с. URL: https://nmetau.edu.ua/file/finansi_strahovih_organizatsiy_navchalniy_posibnik_dlya_sayta.pdf.

10. Білоус Н.М. Корпоративні стратегії управління стійкістю страхових

компаній : монографія. К. : Видавничий дім «Кондор», 2017. 234 с.

11. Форманюк В.І. Правове регулювання страхової діяльності в Україні. *Часопис цивілістики*. 2017. Випуск 20. С. 100-102. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/8670/22.pdf.pdf?sequence=1>.

12. Землячова О.А. Оцінка фінансового стану страховика та шляхи його поліпшення. *Науковий вісник : Фінанси, банки, інвестиції*. 2014. № 2. С. 54-66.

13. Щербань О.Д. Джерела забезпечення фінансової надійності страховика. *Зовнішня торгівля : економіка, фінанси, право*. 2015. № 3 (80). – С. 222-230.

Інформаційні ресурси

14. <https://www.nau.ua> – Інформаційно-пошукова правова система «Нормативні акти України (НАУ)».

15. <http://uainsur.com> – Ліга страхових організацій України: офіційний сайт.

16. <https://bank.gov.ua> – Офіційний сайт Національного банку України.

17. <https://forinsurer.com> – Форіншурер – журнал про страхування в Україні.

18. <https://www.kmu.gov.ua> – Урядовий портал.

19. <https://rada.gov.ua> – Офіційний веб-портал Верховної Ради України.

20. <http://www.mon.gov.ua> – Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України.

1. Страхування життя та його основні види

Однією з галузей страхування є *особисте страхування*, здійснюване з метою надання певних послуг як фізичним (окремим громадянам, членам їх сімей), так і юридичним особам (наприклад, страхування працівників підприємств від нещасних випадків). Ці послуги передбачають страховий захист

страхувальників (застрахованих) у разі настання несприятливих подій для їхнього життя й здоров'я.

До підгалузей особистого страхування належать: **страхування життя (пенсій), страхування від нещасних випадків і медичне.**

Страхування життя характеризується ознакою накопичення страхових сум під час дії договору страхування. Це пов'язане з тим, що сукупність ризиків, які беруть на себе страхові компанії при проведенні страхування життя, за будь-яких умов передбачає необхідність здійснення виплати страхувальнику застрахованому або користонабувачу). Страхування від нещасних випадків і медичне страхування не передбачають поступового накопичення страхової суми під час дії договору страхування, і тому вони називаються ризиковими видами особистого страхування.

Страхування життя передбачає відповідальність страхової компанії в разі смерті страхувальника (застрахованого) під час дії договору страхування життя або дожиття до певного обумовленого в договорі строку. Крім того, в договорі страхування додатково може бути обумовлена й відповідальність страховика і при дожитті застрахованої особи до певної події. Договором страхування передбачається, що страхова компанія зобов'язується сплатити страхувальникові фінансову страхову суму чи пенсію або погасити кредит, що його взяв страхувальник для придбання якогось товару в кредит. Фіксована сума виплачується користонабувачеві у випадку смерті застрахованої особи. Разом із тим фіксована виплата страхової суми передбачена і при дожитті страхувальника (застрахованого) до закінчення дії договору страхування. За умовами такого договору страхувальник може в обумовлений період або при досягненні певного віку одержати пенсійні виплати.

Страховиком, який здійснює страхування життя, важливо знати фактори, які впливають на смертність населення. До таких факторів можна віднести вік, професію, місце проживання, стать.

Премії, які страхувальники сплачують страховикам, мають характер постійних за розміром внесків і є незмінними протягом усього часу дії договору страхування. Такий підхід сприяє певної суми, що являє собою резерв премій і

забезпечує страховикові можливість подальшого виконання зобов'язань перед страхувальником.

Практика страхування передбачала такі види страхування життя: змішане страхування життя, страхування дітей, страхування до вступу в шлюб (весільне), довічне страхування і страхування додаткової пенсії.

Страхування дітей можна назвати різновидом змішаного страхування життя. Страхувальниками з цього виду страхування є батьки та родичі дитини. Які укладають договори страхування і сплачують страхові внески. Вік і стан здоров'я страхувальника взагалі не має значення при укладанні договору страхування, але страхування дітей можуть бути укладені й юридичними особами - підприємствами, установами, організаціями.

Страхування до вступу в шлюб (весільне) передбачає, що договір може бути укладений із батьками (усиновителями) та іншими родичами дитини, опікунами (піклувальниками), тобто з фізичними особами, а також із юридичними особами - підприємствами, установами, організаціями.

Довічне страхування. Договори довічного страхування поширюються на фізичних осіб, які перебувають у певних межах, наприклад, у віці від 20 до 70 років, і не укладаються з інвалідами 1 групи. У разі настання смерті страхувальника виплачується страхова сума, обумовлена договором, призначеній ним особі.

Страхування додаткової пенсії. Добровільне страхування додаткової пенсії є своєрідним страхуванням на дожиття, яке попри безперечну доцільність з різних причин досі не набуло в Україні достатнього розвитку.

Одним із найпопулярніших видів страхування є змішане страхування життя. *Змішане страхування життя* дає змогу поєднувати в одному договорі на одну особу страхування на випадок дожиття і на випадок смерті.

Отже, змішане страхування життя поєднує в собі два ризики, які суперечать один одному: з одного боку – дожиття до певної дати або події, а з іншого – смерть. Проте фактично присутній лише один ризик: людина або доживе до кінця дії договору, або ні. Страхувальник, який уклав договір

змішаного страхування життя, не тільки забезпечує, а й створює накопичення. Він має впевненість у тому, що в будь-якому разі не втратить своїх внесків.

2. Страхування ренти та пенсій

При *страхуванні ренти* (ануїтетів) страхова компанія пов'язує виконання своїх обов'язків із дожиттям страхувальника (застрахованого) до певного віку або строку, визначеного в договорі страхування.

Страхування ренти передбачає, що страхувальник уносить до страхової компанії за один раз або розстроченими платежами певну суму, яку вона використовує для цілей інвестування. Після визначеного в договорі страхування часу (віку) страхувальник одержує певні виплати сам (якщо живий) або їх одержує особа, на користь якої був укладений договір страхування.

Договори страхування ренти відрізняються від інших договорів страхування тим, що страхова сума являє собою ту суму, яку виплачуватиме страховик страхувальнику (застрахованому) частками і періодично після настання певного часу (віку).

Крім цього, страховик має виконувати свої обов'язки перед страхувальником (застрахованим) лише тоді, коли останній згідно з договором страхування сплатить всю суму внесків і не раніш. При цьому обов'язок почати виплату певних сум може бути пов'язаний із моментом закінчення виплати всіх обумовлених внесків.

До найпростіших форм ануїтету належить *строковий ануїтет*. Він передбачає, що страховий внесок буде сплачений за один раз і натомість страхувальникові (застрахованому) протягом усього його життя страхова компанія здійснюватиме щорічні виплати. Цей вид ануїтету користується популярністю в пенсіонерів, які мають намір забезпечити собі регулярні доходи.

Ануїтет з відстрочкою виплат характерний тим, що виплати страховик здійснює з певної дати в майбутньому, тобто передбачається період відстрочки між укладанням договору страхування і виплатами. При цьому страхувальникові

надається можливість сплачувати платежі одним внеском або регулярно протягом обумовленого періоду.

Тимчасовий ануїтет передбачає, що в договорі між сторонами оговорюється конкретна дата, після якої договір припиняє свою дію (якщо до цього моменту смерть не настала).

Гарантований ануїтет являє собою строковий ануїтет, який не залежить від смерті клієнта та гарантується для мінімального періоду часу.

Ануїтет спільного життя слугує для забезпечення виплат одному із подружжя в пенсійному віці, хто залишився живий. Після смерті страхувальника виплати можуть тривати в повному або в зменшеному обсязі.

Індексований ануїтет дає змогу зменшити вплив інфляції і підвищити цінність ануїтету. При цьому розмір початкових внесків нижчий порівняно з ануїтетом з фіксованим рівнем виплат.

Ануїтет захисту капіталу дорожчий, ніж строковий, і передбачає забезпечення гарантії клієнтові страхової компанії або його спадкоємцям одержати суму виплачених внесків повністю.

До основних видів страхування рент відноситься **пенсійне страхування**, яке призначене для охорони матеріальних інтересів громадян, для стабілізації рівня життя. Пенсійне забезпечення в більшості країн здійснюється за рахунок державних пенсійних систем (в межах соціального страхування), пенсійними фондами і страховими компаніями та іншими фінансовими організаціями.

Пенсійні фонди мають значні кошти, які вони інвестують в акції, облігації, нерухомість.

Пенсійні Фонди можна поділити на:

- * фонди із встановленими розмірами внесків;
- * фонди із встановленими розмірами виплат.

Фонди із встановленими розмірами внесків можуть бути накопичувальними, з виплатою прибутку й ощадні. Накопичувальні фонди створюються за участю роботодавців, які роблять внески, встановлені у відсотках до заробітної плати працівників. Другий тип передбачає, що частина прибутку, на яку має право працівник, передається йому, а інша частина - у

пенсійний фонд. Ощадні фонди створюються за рахунок коштів працівників, які самі роблять відрахування в пенсійний фонд, і роботодавців.

Фонди із встановленими розмірами виплат можуть бути із встановленими твердими розмірами виплат протягом того часу, коли здійснюються внески в пенсійний фонд (рік, квартал, місяць); ставити розмір виплат в залежності від числа років і середнього заробітку за весь період роботи; ставити розміри виплат в залежність від числа років і середнього заробітку за кілька років.

Пенсійне забезпечення може бути здійснене і шляхом купівлі індивідуальних страхових полісів у страхових компаній.

Пенсійне страхування передбачає, що страхова компанія здійснює застрахованій особі виплати, які пов'язуються з виходом на пенсію (страхування додаткової пенсії) або віком, установленими договором страхування.

Умовами договору страхування може бути передбачено, що за життя застрахованого він особисто отримує додаткову пенсію, а у випадку його смерті - вигодонабувач, який визначений застрахованим, у повному обсязі додаткової пенсії, передбаченої для застрахованого, або в її частині довічно.

3. Страхування від нещасних випадків

Страхування від нещасних випадків – це ризикове страхування, яке, на відміну від накопичувального довгострокового страхування життя передбачає виплату страхової суми лише при настанні страхового випадку (у повному розмірі або певної її частини). Виплати страхової суми або повернення сплачених внесків по закінченні терміну дії договору страхування не передбачається.

Здійснюється страхування від нещасних випадків у видах:

- індивідуальному – у даному разі сплата страхових платежів здійснюється за рахунок застрахованих;
- колективному – сплата страхових платежів здійснюється за рахунок організацій, з якими застраховані перебувають у трудових або інших, передбачених законом відносинах.

Страхування від нещасних випадків може мати обов'язкову або добровільну форму. Метою обов'язкової форми страхування, яку встановлює держава, є захист інтересів не лише окремих страхувальників, а й усього суспільства в цілому та його складових зокрема.

Обов'язкове особисте страхування залежно від джерела сплати страхових платежів поділяється на державне обов'язкове й обов'язкове.

Державне обов'язкове особисте страхування охоплює:

- * військовослужбовців і військовозобов'язаних, призваних на збори;
- * медичних і фармацевтичних працівників на випадок інфікування вірусом імунодефіциту людини під час виконання ними службових обов'язків;
- * працівників митних органів;
- * працівників прокуратури;
- * народних депутатів;
- * службових осіб державної контрольно-ревізійної служби;
- * службових осіб державних податкових інспекцій;
- * службових осіб державних органів у справах захисту прав споживачів;
- * спортсменів вищих категорій;
- * суддів та ін.

Обов'язкове особисте страхування від нещасних випадків охоплює:

- * страхування: на транспорті; працівників відомчої та сільської пожежної охорони і членів добровільних і пожежних дружин; життя і здоров'я спеціалістів ветеринарної медицини; членів екіпажу і авіаційного персоналу; ризикових професій народного господарства від нещасних випадків.

Добровільне страхування здійснюється на підставі договору між страхувальником і страховиком. Умови і порядок проведення страхування визначаються правилами, які встановлюються страховиком самостійно, але з урахуванням вимог чинного законодавства.

Страхувальниками можуть бути як юридичні особи, так і дієздатні громадяни, котрі уклали зі страховиком договори страхування. Страхувальники можуть укладати зі страховиками договори про страхування від нещасних випадків третіх осіб (застрахованих осіб), які можуть набувати прав та обов'язків

страхувальника згідно з договором страхування. Одночасно страхувальники мають право при укладанні договорів страхування призначати громадян або юридичних осіб для отримання страхових сум, а також замінювати їх до настання страхового випадку.

За правилами страхування до страхових випадків відносяться: смерть застрахованого внаслідок нещасного випадку, встановлення застрахованому первинної групи інвалідності внаслідок нещасного випадку, тимчасова втрата працездатності застрахованим внаслідок нещасного випадку. При цьому нещасний випадок тлумачиться як раптова, короткочасна, непередбачена та незалежна від волі застрахованого подія, що фактично відбулася та внаслідок якої настав розлад здоров'я або смерть застрахованого. Це такі події: травма, утуплення, опіки, ураження блискавкою або електричним струмом, обмороження, переохолодження, випадкове гостре отруєння хімічними речовинами, ліками; укуси тварин, отруйних комах, змій. Не можуть бути застрахованими особи, що визнані в установленому порядку недієздатними, непрацюючі інваліди I та II груп, а також хворі на тяжкі нервові та психічні захворювання і СНІД.

4. Медичне страхування

Медичне страхування передбачає страхування на випадок втрати здоров'я з будь-якої причини. Воно пов'язане із компенсацією витрат громадян, які обумовлені одержанням медичної допомоги, а також інших витрат, спрямованих на підтримку здоров'я. Фінансування медичних витрат включає витрати на оплату медичного обслуговування (вартість ліків, медикаментів, апаратури), а також виплату грошової допомоги у зв'язку із непрацездатністю. Остання група витрат включає в себе виплати з непрацездатності, спричиненої захворюванням, вагітністю, нещасними випадками на виробництві.

Об'єктом медичного страхування є життя і здоров'я громадян.

Мета проведення медичного страхування – забезпечення громадянам у разі виникнення страхового випадку одержання медичної допомоги за рахунок накопичених коштів і фінансування профілактичних заходів.

Медичні послуги можуть надаватися у двох формах: обов'язковій і добровільній. **Обов'язкова форма** використовується у тих країнах, де переважне значення має суспільна охорона здоров'я, а **добровільна** – у тих країнах, де поширені приватні страхові програми.

Медичне страхування, яке провадиться в *обов'язковій формі*, набуває рис соціального страхування, оскільки порядок його проведення визначається державним законодавством. Обов'язкова форма страхування координується державними структурами. Страхові платежі, сплачувані фізичними та юридичними особами, мають форму податку. Обов'язкове медичне страхування перебуває під жорстким контролем держави і характеризується безприбутковістю. Ця форма організації страхового фонду дає змогу планувати медичну допомогу завдяки тому, що надходження коштів до страхового фонду характеризується стабільністю.

Добровільне медичне страхування є доповненням до обов'язкового. У рамках добровільного медичного страхування передбачається оплата медичних послуг понад програму обов'язкового медичного страхування. Добровільне медичне страхування має на меті забезпечити страхувальникові гарантії повної або часткової компенсації страховиком додаткових витрат, пов'язаних із зверненням до лікувально-профілактичної установи за послугою, яка надається згідно з програмою добровільного медичного страхування.